

Dr. Koncz Gábor:

A magatartás: Kommentár Dr. Koncz Sándor "Comenius teológiája" című tanulmányához

"*Non ut pedagogus, sed ut theologus...*", tehát nem mint pedagógus, hanem mint teológus kíván megértést és elismerést Comenius, olvashatjuk Dr. Koncz Sándor (1913-1983) tanulmányának első, Comeniustól idézett, önmeghatározó mondatát.¹

A Magyar Comenius Társaság (MCT) 2016. évi, "*Comenius és a hit*" című felolvasó ülésén (Sárospatrak, november), a Nagy Mester sokoldalú munkásságának hitbéli, teológiai háttérét vázolva, az ellentmondásokra is rá kell mutatnunk. Azért is, hogy lehetséges történelmi tudásunk legyen a mai szélsőséges ideológiák, vallások, elfogultságok tragikus következményeinek megakadályozásában és kezelésében.

Fontos, hogy mostani tanácskozásunk anyagának utólagos elemzésével is felkészüljünk a 2017. évi, "*Comenius és a reformáció*" címmel tervezett felolvasó ülésünkre. Ugyanis nem csupán a méltó ünneplés és a történelmi háttér, a folyamatok mind teljesebb feltárása a feladatunk, hanem a korszerű közvetítés is. Különös tekintettel arra, hogy az MCT eddigi kötetei interneten elérhetőek. (Lásd e könyv elején a hirdetést!) Tehát: bátran ajánlhatjuk magunkat az érdeklődőknek.

Továbbá: a gyakorlati következtetések megfogalmazása, a cselekvési programok készítése is illő feladatunk.... Ezért is adom meg elérhetőségeimet, segítve, hogy a témakörrel foglalkozók, a szakdolgozati, disszertációs feladatokat keresők, az MCT iránt érdeklődők, igény esetén, később is el tudjanak érni.²

Hét pontban vázolom kommentáromat: 1. A lényeg. 2. Ismertetés. 3. A probléma. 4. A magatartás. 5. Dr. Koncz Sándorról. 6. Szempontok. 7. Javaslatok.

1. A lényeg.

Dr. Koncz Sándor (a továbbiakban: KS) a fenti idézet után így folytatta: "...Önvallomásként olvasható az Opera Didactica Omnia 4. kötetében. Sokan Comenius életművét kizárólag szekurális szempontok szerint mérlegelik. Rámutatnak, hogy terjedelem statisztikailag munkáinak mindössze 1/10-ed része teológia. A többi pedagógiai, természetrajzi, kozmogóniai, technikai, fizikai, kémiai, kézművességi, mezőgazdasági, kereskedelmi, egyéb elméleti és gyakorlati ismeretanyagot tartalmaz. Tény azonban, hogy *több mint 140 művében mindehez alap a teológia*. Comenius a világot Isten létével magyarázza. Célt szintén Isten ad a világnak. Comenius Istennel teljes transzcendális értékrendszert alakított ki. Még pedig úgy, hogy benne szóhoz jut az emberi méltóság. Teológiával telített és nem teológia mentes világképre törekedett. Horizontját a teológia tágítja ki nemzetfölöttiségre, melyben régi és új fogalmak nagy egyesítője."³

Tehát felsorolást kaptunk Comenius sokoldalú tevékenységéről és megállapítást mindezek teológiai háttéréről. A továbbiakban KS ezt a háttérét részletezte.

2. Ismertetés.

A „*Comenius általános értékelése*” című részben, KS igencsak alaposan, életrajzi dátumokkal is dokumentáltan felsorolja, áttekinti Comenius szellemi elődeit és kortársait.

A „*Comenius teológiája*” részben utal a közvetlen előzményekre és hangsúlyozza, hogy a *Consultatio* című mű kulcs teológiája megértéséhez. Ezt követően a „*Fundamentális reformáció*” alcím alatt azt taglalja, hogy „...mindenre kiterjedő reformjaival a világ reformációját munkálja...”. Majd áttekinti Comenius és követőinek műveit, azt is megállapítva, hogy „...Comenius gondolkodása a reformációról meglehetősen eredeti...” hiszen a gyökereket már századokkal korábbról fedezi fel.

Az „*Alkalmazott teológia*” alcím alatt azt hangsúlyozza, hogy „A teológiai alapot az emberiség konkrét ügyének szolgálatába állítja”. Elemzésében taglalja, hogy „...olyan gyakorlati teológiát művel, mely szerkezetileg egészében a nevelést, tanítást szolgálja. Nyugodtan tekinthetjük Comenius filozófia és nevelési fáradozásait gyakorlati teológiának.”

Az egyetemes szellemiséget tekinti át az „*Univerzális ökumenizmus*” alcím alatt. Majd „*Angelus pacis*” címmel a nemzetközi békességre törekvő, ezt szolgáló, gyakorlati, szervezői, diplomáciai tevékenységét mutatja be.

Kétségtelenül elfogultan, ám határozottan jelentősnek tartom KS tanulmányát a Comeniusról szóló hatalmas irodalomban és mostani felolvasó ülésünk teljes anyagának utólagos elemzéséhez is kiemelten ajánlom.

3. A probléma.

Azonban: nem suhanhatunk el a tanulmányban csak röviden érintett ellentmondás mellett. Az idézett írás 91-92. oldalán olvashatjuk azt, hogy Comenius a reformatori munkájához igénybe vette a próféta látásokat. Ilyen jellegű „...Teológiai, exegetikai megállapításai több helyen korrekcióra szorulhatnak... A 30 éves háború okozta európai romokon járunk... Kritizálható chiliasztikus emocionalizmusa innen is magyarázható. De vegyük ki ebből a korhoz tapadó, mindenképpen megítélhető nemkívánatos tévedéseket. A jóslások, naiv hiszékenység, a hitegetésnek való 'beugrás' és 'beugratás', a nem igazolható álmodozás mögött megmarad az, ami lényeges Comeniusnál. Ez pedig: az evangélium szerinti jobb életre való törekvés ösztönző ereje.”

Ahogy R. Várkonyi Ágnes is dokumentáltan taglalta: Comenius látnokokra hallgatva szorgalmazta II. Rákóczi György tragikusan végződött lengyelországi hadjáratát.⁴

Teológiailag részletesen elemzi ezt a problémát Csohány János, megállapítva, hogy „...Mindez hozzáadandó működésének számvetéséhez és főleg az egyébként kimagasló tudós Comeniusnak nem válik dicsőségére...”⁵

Elegánsan utalva KS tárgyalt írására, Kiss Endre József is határozottan, pontosan és szakszerűen kritizálja Comenius túlzottá vált és tragikus következményű eszkatológiáját.⁶

Alaposan tekinti át Comenius munkásságának pedagógiai, teológiai és filozófiai összefüggéseit Kézi Érzsebet. Tanulmányára azért is hívom fel a figyelmet, mert következetesen foglalkozik sárospataki jelek publikációinak rendszerezésével, elemzésével. Tehát szorgalmazom, hogy a jelen írás javaslatok pontjában foglaltakat fontolja meg és vállaljon feladatot az összefoglaló munkában!⁷

.....Gyermekkorom egyik igencsak kedvenc címlapú olvasmányában, Tóth Sándor író erre a comeniusi tévelygési problémakörre így utalt: „Szűk volt II. Rákóczi Györgynek Erdélyország: csak kibolondosodott a lengyel korona után... a hír pedig... ország romlását, székelyek hullását beszélte...”⁸

4. A magatartás.

Többekkel együtt KS úgy véli, hogy „...a comeniuszi pedagógia... a teológiai gondoltok olyan e világra szabott rendszerezése, mely a magatartásra irányul...”, majd azt fejtegeti, hogy a nevelés, a pedagógia, a lelki gondozás miként függ össze Comenius esetében.⁹

Tehát Comenius mai szemmel is pozitívnak ítélandó és mindenképpen elismerendő sokoldalú munkássága és gyakorlati szervezői magatartása teológiailag volt megalapozott. Ugyanakkor eszkatológiai tévelygései tragikus kimenetelű politizálásba sodorták. Éppen a mai világ és az ellentmondások ideológiai háttérének megértése, kezelése érdekében szükséges, hogy Comenius létének mindkét dimenzióját felelősen elemezzük – amire itt most tisztelettel felhívom a hozzá értők és erre vállalkozók szíves figyelmét.

5. Szempontok

Több mai kutató hangsúlyozza, hogy a történelmi személyiségek kutatása, munkásságuk elismerése és megítélése során, a vagy-vagy... helyett egyre inkább az és-re kell fordítani a figyelmet...Nos, erre van szükség Comenius esetében is: a róla szóló művek ismételt, átfogó, szisztematikus elemzését szorgalmazom, annak érdekében, hogy tévelygéseinek háttérét alaposabban megismerjük és kritikailag elemezzük. Nem az elítélés, számonkérés, vagy a megbocsátás, legyintés a feladat. Arra van szükség, hogy a tanok és a szándékok lényegi, logikai összekapcsolódását megfejtsük. Éppen annak érdekében, hogy a mai szellemi küzdelmekhez tanulságokat tudjuk megállapítani..

6. Dr. Koncz Sándorról.

Született 1913-ban, Diósgyőr-Vasgyárban, ahol édesapja, Koncz József vasesztergályos volt és a helyi gyülekezet presbitere. Korábban a Felvidékről naponta ingázva dolgozott. Édesanyja, Szabó Teréz révén is felvidéki származású, ezért gyermekkorában, Özörényben (ma Gemerska Horka) élt. Majd volt lelkes diák, már akkor is jeles szervező. Sárospatakon és Európa több egyetemén református teológiai hallgató, közegyházi munkatárs, intézeti - és táborigazgató (...jelentős antifasiszta tevékenységgel...), sárospataki teológiai tanár, hátrátételt szenvedett (...deportált...) falusi pap, levéltár igazgató... Jelentős könyvek, tanulmányok, cikkek szerzője...¹⁰

Sárospataki teológus és szénior évei alatt szerkesztette az Ifjúsági Közlönyt, végig látogatta a református gimnáziumokat és teológiákat, részt vett a faluszemináriumok, a népfőiskola, a tehetségmentés munkájában...Jó tanítványa majd követője lett Mátyás Ernő, Újszászy Kálmán és főleg Szabó Zoltán híres professzoroknak. (Tőle tanulta azt is, hogy ha falusi pap leszel, vegyél magadnak kalucsnit...Hirdette, hogy mindig legyen kitéve ingyen elvihető könyv, folyóirat, újság,mert nem olvas az ifjúság, no és a szegényebbek is olvashassanak...)

Mindvégig elsősorban igehirdető, határozott magatartást tanúsító, segítő, szervező személyiség volt. Tanulmányaiból, emlékezéseiből, prédikációiból tudjuk, hogy mindezt az „értelmes hit, cselekvő erkölcs”, a „hittel és humorral” jegyében végezte.

Megtiszteltetés számomra, hogy a Kiss Árpád Műhely keretében, az „*Abszolút pedagógus*” sorozathoz, Kiss Endre "lepkéhálója" engem is befogott és Trencsényi László lehetővé tette, hogy ebben a körben Édesapámról szólhassak. Életéről számos tanulságos, humoros történet, anekdota kering. Ezeket is megidézve, az életrajzi vázlatot követve, mutattam be *a magatartást*.¹¹

Az érdeklődők szíves figyelmébe ajánlom továbbá, hogy születésének 100. évfordulóján konferenciát rendeztünk Sárospatakon, 2013. novemberében „Válság és váltáság...” címmel. Ennek (korunkhoz illeszkedő) jellemzője volt az, hogy interneten, egyesben közvetítettük és a műholdon tárolt anyag ma is megnézhető. www.srta.hu (Ezen belül az oktatók, Koncz Gábor részénél kattintható a műhold....)Magatartásáról e konferencián is számos történetet, anekdotát hallhattunk, a szakszerű életrajzi, tudományos, elemző előadások keretében.

Tehát: Comenius teológiailag megalapozott, szervező-nevelő-helytálló magatartásának egyik folytatója volt Koncz Sándor....tévelygések nélkül....Eszkatológiai tárgyú tanulmányokat is írt, foglalkozott a "teológiai felelősségünk a jövőért" témakörrel is....ezek bemutatása egy következő felolvasó ülés kapcsán lenne célszerű....

7. Javaslatok

A mostani, 19. Bibliotheca Comeniana kötet után következik a 20. Jó lenne, ha e szám többeket inspirálna arra, hogy szisztematikus , tematikus áttekintések , mintegy összefoglalók készüljenek az eddigi kötetek tartalmáról. Miként voltunk sokoldalúak és milyen következtetések adódnak? Tehát: milyen feladatok rajzolódnak ki az eddigiekből...

2017, a reformáció 500. évforulója nekünk is nagy feladatot ad. A "Comenius és a reformáció" témakörre készülve , át kell tekintenünk a mai magatartási lehetőségeket és a magunkra szabandó elvárásokat...

... és végül, de nem utolsó sorban: adjuk fel a releváns tanulmányokat az egyetemi, főiskolai hallgatóknak, továbbképzéseken résztvevőknek..., talán az interneten keresztül hajlamosabbak közelíteni....elérni, felfogni... elemezni....

Jegyzetek

1. *Koncz Sándor* [1990]: Comenius teológiája. In: Bibliotheca Comeniana III. Comenius és Magyarország.(Sorozatszerkesztő: dr. Földy Ferenc Szerkesztőbizottság: dr. Csorba Csaba, dr. Földy Ferenc, Ködöböcz József) Magyar Comenius Társaság, Sárospatak, 86-102. old.

A kiadványokra is felhívom a figyelmet azzal, hogy a korábbi megjelenéseket is feltüntettem:

KS : Comenius mint teológus. In: Rerformátus Egyház 1970.XXII. évf.10. szám.

KS:Comenius teológiája In: (Szerk.)Kiss Endre József A Tiszáninneri Református Egyházkerület Tudományos Gyűjtemények Évkönyve 1989/1990. Kiadja: A Sárospataki Református Kollégium Tudományos Gyűjteményei, Sárospatak, 1991. 123-135.old.

2. A jelen kommentár szerzője: Dr. Koncz Gábor Ph.D. egyetemi magántanár, főiskolai tanár, a Magyar Comenius Társaság alelnöke, a TIT Stúdió Egyesület igazgatója. 1113 Budapest, Zsombolyai u. 6., www.tit.hu, Tel: 06-30-487-54-66, E-mail: drgaborkoncz@t-online.hu

3. U.o. mint 1. jegyzet: 86. old.

4. R. Várkonyi Ágnes [1997]: Comenius, Zrínyi és a nemzetközi tájékoztatás (1663-1664) In: Csorba Csaba, Földy Ferenc, Ködböcz József, Kováts Dániel (szerk.) Comenius és a Sárospataki Iskola. Bibliotheca Comeniana VI. Sárospatak, Magyar Comenius Társaság, 9-52. old.

5. Csohány János [2007]: Comenius Ámos János. In: Tanulmányok Debrecen és a reformátusság múltjából. IV. kötet. Debrecen, Fábán Bt. és A Magyarországi Református Egyház Doktorai Kollégiumának Egyháztörténeti Szekciója, 239. old.

6. Kiss Endre József [2014]: Comenius és a keresztyén reménység. In: „Királyi nemzet vagy” Egyháztörténeti jegyzetek a reformáció korától. Sárospatak, 2016., Kazinczy Ferenc Társaság, 225-238. old. Továbbá lásd még In: Bibliotheca Comeniana XVII. kötet, 37-50. old.

7. Kézi Erzsébet [2010]: Pedagógia, teológia és filozófia Comenius gondolati rendszerében. In: Sárospataki Füzetek, XIV. évf. 2. szám, 31-43. old.

8. Tóth Sándor [1916]: Erdély nagyasszonya. Krónikás történetek. Magyar leányok számára. Pataky László 19 rajzával. Budapest, Lampel Róbert etc. kiadása 5. old.

9. U.o. mint 1. jegyzet: 96. old.

10. 2000-ben, sokszorosításban készült el: Dr. Koncz Sándor (1913-1983) Életrajzi vázlat és bibliográfia. Szerk: Dr. Koncz Gábor. Készült a Budapesti Németajkú Gyülekezetért, Protestáns Fórum Alapítvány támogatásával. Megtalálható: Sárospataki Református Kollégium Tudományos Gyűjteményei Nagykönyvtár. Ennek újabb változata a hivatkozott konferencia kapcsán elkészült, publikálása előkészítés alatt.

Magatartására jellemző életrajzi írása K.S. [2005]: Élettörténet „egyházi” humorban In: Napút, VII. évf. I. szám, 2005. január-február, 21-31. old. www.napkut.hu

Kiemelkedő tudományos művei: K. S. [1398]: Kierkegaard és a világháború utáni teológia; Miskolc, 1938. K.S. [1942]: Hit és vallás. A magyar református vallástudományi teológia kibontakozása és hanyatlása; Debrecen, 1942. Több tanulmányban foglalkozott az eszkatológia értelmezésével, a jövőre irányuló teológiai felelősséggel... Sok igehirdetése, tanulmánya, jegyzete kéziratban maradt. Ezek feldolgozása, a korábbi fő művek újraközlése folyamatban van.

Hitre ébredésének dokumentuma K.S.:(1985): Nádházy Bertalan emlékezete. [1884-1956] In: Kultúra és Közösség, 5. szám, 74-86. old.

Teológiai-filozófiai összefoglaló K.S. [1993]: Kijelentés és filozófia. „A kijelentés a hihetői igazságok világa, a filozófia pedig a tudható dolgok rendszere.” In: Reformátusok Lapja, július 11., 5. old. („Tiszta forrásból” rovat. Részletek az u.a. című, 1940-ben megjelent tanulmányból)

Róla szóló írások:

(...az említett, konferencia anyagokon kívül...)

Dienes Dénes [1993]: Koncz Sándor Alsóvadászon. In: Sárospataki Református Lapok, Október, 21-23. old.

Dienes Dénes (szerk.) [1993]:...miként a csillagok... Dr. Koncz Sándor emlékezete. (A szerkesztő bevezető tanulmányával, „Újjászületés - szépséghibával” című tanulmányával; Dr. Koncz Sándor műveinek válogatott bibliográfiája; három írása és két róla szóló vers.) Alsóvadász, Kiadja az Alsóvadászi Református Egyházközösség, az Edelényi Városi Könyvtár támogatásával, 75 old.

Dienes Dénes (szerk.) [1994]: „Szelíden és rendíthetetlenül”. Dr. Koncz Sándor Memoranduma 1956. (A szerkesztő bevezető tanulmányával) Alsóvadász, Az Alsóvadászi Református Egyházközösség kiadása, 31 old.

Dienes Dénes (szerk.) [1995]: Isten országa kincs. Dr. Koncz Sándor igehirdetése. (A szerkesztő bevezetőjével) Sárospatak, A Sárospataki Református Theológiai Akadémia Kiadványai. 1. szám. 63 old.

Bojtor István [1996]: Misszió a Tiszán innen. Miskolc, Kazinczy Ferenc Társaság, 379. old.

Tábori lelkeszi dokumentum

K.S. [2004]: Harctéri lelkigondozás (Készült 1944 nyarán). In: Kováts Dániel (szerk.): Széphalom. A Kazinczy Ferenc Társaság Évkönyve, 14. kötet, 335-344. old. K.S. [2004]: 4. szám.

Falusi lelkeszi dokumentum

K.S.[2006]: ... két szekér egy vendéggel jött meg... In: Napút VIII. évf., I. szám, 2006. január-február, 102-110. old.

11. Koncz Gábor [2016]: A magatartás: Koncz Sándor az abszolút pedagógus. In: Hudra Árpád, Kiss Endre, Trencsényi László (szerk.) : Abszolút pedagógusok Magyar Pedagógiai Társaság Kiss Árpád Műhely, Budapest, 133-143. old.

KS szellemi hagyatékából rendszeresen közöl a Széphalom Évkönyv, a Napút és a Zempléni Múzsza folyóirat; e közleményeknél életrajzi jegyzetek, magyarázatok is olvashatóak. Munkásságáról disszertációk is készülnek. Műveiről, életéről szívesen ad tájékoztatást a kéziratok gondozója, Dr. Koncz Gábor , elérhetőség: 2. jegyzet.